

Stavrovský, Emilián

K triednemu boju poddaných na severovýchodnom poľsko-uherskom pohraničí v druhej polovici 17. a v prvej polovici 18. storočia

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1961, vol. 10, iss. C8, pp. [296]-312

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101826>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

EMILIÁN STAVROVSKÝ (Bratislava)

K TRIEDNEMU BOJU PODDANÝCH NA SEVEROVÝCHODNOM POLSKO-UHORSKOM POHRANIČÍ V DRUHEJ POLOVICI 17. A V PRVEJ POLOVICI 18. STOROČIA

V posledných rokoch vyšlo na stránkach našich odborných časopisov viacero závažných štúdií, ktoré sa zaoberajú problematikou hospodárskych dejín v epoche feudalizmu, najmä otázkou sociálno-hospodárskej štruktúry feudálnej spoločnosti, otázkou vývinu našich miest a ich štruktúry, vývinom feudálnych veľkostatkov a pod. Objavili sa taktiež práce, ktoré pojednávajú o otázke postavenia poddaných za feudalizmu a osvetľujú sociálnu diferenciaciu poddaného obyvateľstva. Niektorí historici sa pokúšajú vysvetliť hlavné príčiny a súvislosti sociálneho rozvrstvenia poddaných v období tzv. druhého nevoľníctva a naznačujú aj základné vývinové tendencie feudálneho hospodárstva, feudálnej renty, tovarovej výroby atď. Nechýbajú ani práce, ktoré sa zaoberajú ulohou ľudových más za feudalizmu a menovite triednym bojom poddaných.

Pri pohľade na našu historickú produkciu za posledné roky vidíme, že ťažiskom záujmu a bádania našich historikov je otázka všestranne osvetliť postavenie a úlohy ľudových más v epoche feudalizmu, ako hlavného tvorca dejín. Naším príspevkom chceli by sme sa pripojiť k sérii tých článkov a štúdií, ktoré sa zaoberajú otázkou triedneho boja poddaných za feudalizmu. Nakoľko však triedny boj poddaných za feudalizmu sa prejavoval v najrozmanitejších formách, sústredíme sa len na niektoré z nich, najmä na tie formy triedneho boja, ktoré boli najtypickejšie a najrozšírenejšie v danej oblasti. Zvolili sme si oblasť severovýchodného poľsko-uhorského pohraničia, aby sme súčasne mohli poukázať na spoločné záujmy poddaného ľudu na obidvoch stranách Beskyd a Karpát.

V severovýchodnej oblasti poľsko-uhorského pohraničia boli najrozšírenejšou a najtypickejšou formou triedneho boja poddaných tzv. zbojníctvo (na haličskej strane hnutie opriškov) a úteky poddaných. V marxistickej historiografii je všeobecne prijatý názor, že triedny boj poddaných za feudalizmu vyjadruje v zásade základný rozpor medzi rozvojom výrobných síl a stavom feudálnych výrobných vzťahov.¹ Táto formulácia o základnej príčine triedneho boja za feudalizmu je v zásade prijateľná a správna, avšak pri aplikácii na konkrétnu spoločensko-hospodársku situáciu, v našom prípade na oblasť severovýchodného poľsko-uhorského pohraničia, vyžaduje si ešte ďalšie doplnenie. Triedny boj poddaných v uvedenej oblasti, podobne ako aj inde, byl vyjadrením aj základného spoločensko-ekonomického rozporu medzi feudálnym vlastníkom pôdy a bezprostredným výrobcom-obrabateľom pôdy a chovateľom-pastierom dobytky. Pripútanie poddaného k pôde, ktoré bolo oficiálne zakotvené vo Werböcziho Tripartite roku 1514 a zavedenie 52dňovej robotnej povinnosti, vyjadrovalo podľa našej mienky len právnu stránku vzťahov poddaných

k pôde a k feudálom a vlastne naznačovalo zásadnú tendenciu vývinu feudalizmu smerom k jeho upevneniu. Uvádzanie do života opatrení z roku 1514 predstavovalo dlhoročný proces, ktorý vyvrcholil v severovýchodnom Uhorsku nakoniec v skutočne nevoľníctvo približne až v 17. storočí. Na základe nám známeho materiálu nie sme v stave presne určiť časovú hranicu konkrétneho zavádzania robotnej renty, ako prevládajúcej formy feudálnej renty, na území severovýchodného Uhorska. V našej štúdii uverejnenej v „Slovanských štúdiách“ III.² sme naznačili, že robotná povinnosť na severovýchodnom Slovensku sa ojedinele zavádza asi od polovice 16. storočia (stretávame sa s ňou na juh od línie Humenné—Stropkov—Bardejov). Od polovice 16. storočia vstupuje do ďalšieho štádia vývinu aj otázka sociálneho rozvrstvenia poddaného obyvateľstva a pripútavania poddaných k pôde, hoci v druhej polovici 16. storočia ešte vychádzajú nariadenia, ktoré povoľujú, alebo zabraňujú slobode sťahovania poddaných. Tieto spoločensko-sociálne zjavy, pre ktoré je možné použiť formuláciu ako „vývinová tendencia k tzv. druhému nevoľníctvu“, vystupujú v 17. storočí ako všeobecne platné. V 17. storočí (asi od 30.—40. rokov) sa rozširuje v severovýchodnom Uhorsku oblasť uplatňovania robotnej renty (ako typickej črty tzv. druhého nevoľníctva), prirodzene v kombinácii s naturálnou a peňažnou rentou. V druhej polovici 17. storočia sa stáva robotná renta na severovýchodnom Slovensku všeobecne zaužívanou, hoci nie prevládajúcou. Len niektoré dediny neboli zaviazané robotnou povinnosťou. V 17. storočí sa na severovýchodnom Slovensku (menovite na makovickom, stropkovskom a humenskom panstve) značne rozširuje ekonomická základňa feudálnych veľkostatkov a prehľbuje sa sociálna diferenciácia poddaného obyvateľstva. Opierajúc sa o tieto predbežné postrehy, ktoré vyplývajú z rozboru urbárov makovického, stropkovského a humenského panstva zo 17. storočia, pričádzame k uzáveru, že hlavnou príčinou vyvolávania triednych konfliktov medzi poddanými a feudálmi a hlavného tlaku feudálov na poddaných bol úhrn feudálnej renty (peňažnej, naturálnej a robotnej). Keď vychádzame z týchto základných poznámok o spoločensko-hospodárskej situácii na severovýchodnom Slovensku (o tejto oblasti máme totiž konkrétne údaje), lepšie pochopíme príčiny rozmachu triedneho boja poddaných na poľsko-slovenskom pohraničí v druhej polovici 17. storočia. Boj poddaných bol vyjadrený v zvláštnej forme, v tzv. zbojníctve a v útekoch poddaných.³ Priaznivé podmienky vytvárali pre rozmach zbojníctva aj medzinárodné udalosti, najmä roľnícke povstania na Ukrajine a na východnom Slovensku, rákócziovské vojny, ale aj samotné postavenie pohraničnej oblasti.

Zbojníctvo ako forma individuálneho resp. skupinového prejavu triedneho boja poddaných dosiahlo v druhej polovici 17. a v prvej polovici 18. storočia najväčšieho rozmachu. Zbojníctvo, podobne ako predtým, malo hlboké korene v ľude a ľud ho aktívne podporoval. Vyskytujú sa ešte v zbojníctve ako sprievodný zjav aj prejavy asociálneho charakteru, avšak tieto predstavujú absolútne mizivé percento a v porovnaní s predchádzajúcim vývinom zbojníctva značne ustupujú do pozadia. Je potrebné zdôrazniť, že musíme odlišovať zbojníctvo ako zvláštnu formu triedneho boja od prípadov lúpežníctva, pašeráctva, banditizmu, prípadne medzifeudálnych nájazdov, ktoré sa v pohraničných oblastiach pomerne často vyskytovali a v pozadí ktorých často vystupoval ten-ktorý feudál, resp. iný jednotlivec alebo demoralizovaná skupina.

Triedny charakter zbojníctva potvrdzuje aj tá okolnosť, že v druhej polovici 17. a začiatkom 18. storočia ešte viac vystupuje do popredia otázka prelínania a splyývania zbojníctva s masovým protifeudálnym bojom poddaného obyvateľstva.⁴ Tento fakt potvrdzuje tézu, že jednotlivé formy triedneho boja za feudalizmu sa nevysky-

tovali izolovane, ale že poddaní siahali k všetkým možným zakrytým a otvoreným formám triedneho boja súčasne.

*

V polovici päťdesiatych rokov 17. storočia sa politická situácia v severovýchodných častiach poľsko-uhorského pohraničia veľmi vyostřila. Roku 1656 Rákócziho vojsko prešlo Karpaty a preniklo do haličského Prikarpatia. Rákócziho oddiely operovali v oblasti Przemysľa a v blízkosti Lvova. Osobitný oddiel pod vedením Jánoša Keményiho pritiahol k Lvovu. Rákócziho agenti rozvíjali aktívnu činnosť na poľskom území, rozširovali Rákócziho manifest, v ktorom tento vyzýval obyvateľstvo, aby prešlo na jeho stranu.⁵ Rákóczi mal na svojej strane okrem niekoľkých drobných ukrajinských šľachticov — Javorskocov, Biliňskocov, Sulatycocov, Boroskocov, Vinnickocov, Čajkovskocov a iných, aj pomoc Bohdana Chmelnického, ktorý mu poslal na podporu oddiel kozakov pod vedením Ždanovyča. Dohoda o spojení medzi Chmelnickým a Rákócziom bola uzavretá ešte na jar roku 1656. Rákóczi sa podarilo dosiahnuť väčších vojenských úspechov. Prenikol hlboko do krakovského vojvodstva a spojil sa tu so švédskym oddielom. Poľské vojsko, ktoré muselo bojovať na širokom fronte (aj proti švédskej intervencii) a bolo roztratené po celej krajine, nebolo v stave zastaviť nástup Rákócziho. Situácia sa začala pre Rákócziho zhoršovať od polovice roku 1657, keď Poľsko uzavrelo dohodu s Rakúskom, Dánskom a Brandenburgom. Sedmohradské a švédske vojsko sa dalo na ústup. V tom čase poľské šľachtické vojsko pod vedením Ľubomirského prešlo karpatské hory a vtrhol na rákócziovské majetky. Poľské oddiely prenikli až do južných oblastí Zakarpatska, menovite do berehovského a ugočského komitátu, spustošili mukačevské dominiium, včetně mesta Mukačeva a Berehova.⁶ Vojenské operácie Ľubomirského prinútili Rákócziho urýchliť ústup z poľského územia. V júli 1657 Rákóczi utrpel porážku pod Megerevom.

Na poľsko-rákócziovské vojny najviac doplácalo poddané obyvateľstvo pohraničných oblastí. Náladu roľníctva horských oblastí počas vpádu Rákócziho do Poľska výstižne charakterizovala samotná šľachta v liste kráľovi, keď sa dožadovala opevnenia pohraničných pevností: „Chraň bože, aby nepriateľ ovládol po našom odchode tieto hrady. Samotní roľníci by povstali a odovzdali tieto staré múry v horských oblastiach do rúk nepriateľa.“⁷ Roku 1656 prikarpatiskí opriškovia zachvátili opevnené mesto Sňatyn a pokúšali sa ovládnuť terebovlanský hrad. Vzhľadom na aktivizáciu opriškovského hnutia a keďže „sa v haličskej zemi vzbúrili veľké skupiny opriškov“ kráľ Kazimír Ján bol nútený roku 1656 uvoľniť šľachtu od výpravy na ruský front.⁸

Zbojníci aktivizovali svoju činnosť aj na poľsko-slovenskom pohraničí. Hrozilo nebezpečenstvo nielen od poddaných rákócziovských majetkov, ale aj od poddaných z humenského panstva.⁹ Poľská šľachta na svojom zasadnutí vo Wiszni roku 1658 (21. júna) sa uznáša, aby pán z Humenného urobil zadostučinenie šľachticovi Mikulášovi Borovskému za škody a krivdy, ktoré spáchali jeho poddaní na majetkoch a osobe p. Borovského. Šľachta súčasne žiada, aby každoročne na deň 8. januára sa schádzala pohraničná komisia, zastúpená obidvoma stranami, ktorá by riešila pohraničné spory a incidenty.¹⁰ Poľská sanocká šľachta taktiež urobila opatrenia na zamedzenie zbojníckych prepádov z poľsko-uhorského pohraničia. Uzniešla sa, aby všetci šľachtici sanockej zeme poskytlí od každej dediny jedného pešieho paholka na obranu sanockej zeme. Aby vraj obrana proti zbojníkom bola čo najúspešnejšia a aby sa zabránilo prechodom zbojníkov cez poľsko-uhorské hranice, šľachta vyme-

novala za veliteľov oddielov štyroch známejších šľachticov. Jednotlivým veliteľom bol pridelený určitý úsek na poľsko-uhorských hraniciach. Obrana bola organizovaná na pohraničnej línii od Beskýd až po Krosno.¹¹ Išlo teda o pohraničný úsek, ktorý bol najviac vystavený útokom zbojníckych družín. Tieto vojenské opatrenia sanockej šľachty svedčia o tom, akú silu predstavovalo zbojníctvo. Či tieto opatrenia mali nejaký účinok, dozvedáme sa zo zpráv z nasledujúcich rokov. Už v rokoch 1662, 1664 a 1665 poľská haličská šľachta sa opätovne sťažuje na prepady poddaných roľníkov zo severovýchodného Uhorska, hlavne z rákócziovských majetkov.¹² Nakoľko šľachta sa necítila bezpečná v svojich domoch „pred zlými ľuďmi“, poveruje sanockého starostu Juraja Vendelína Mniszka z Wielkych Kunczyc a p. Karola Fredru, aby poskytli z radov svojej pechoty po 20 mužov na obranu pred zbojníkmi. Menovaní sú poverení obsadiť so svojou pechotou najpodozrivejšie miesta v Beskýdoch a strážiť sanockú zem zo strany Uhorska.¹³

Stažnosti haličskej šľachty na zbojníkov zo severovýchodného Uhorska sa opakujú aj v rokoch 1668, 1669, 1670 a 1671.¹⁴ Rok 1671 sa zdá byť zvlášť bohatý na opatrenia poľskej šľachty proti zbojníkom. Vyplývalo to asi z príliš intenzívnej činnosti zbojníckeho hnutia v sedemdesiatych rokoch. Najcharakteristickejšiu zprávu o rozsiahlosti zbojníckeho hnutia podáva „laudum sejmiku wiszeńskiego“. Je isté, že niektoré údaje, ktoré šľachta uvádzala v svojich stažnostiach, sú zveličené a nadnesené, aby viac zapôsobili na kráľa a šľachtickú verejnosť. Napríklad roku 1671 šľachta z pohraničných majetkov udáva, že svojvoľní poddaní roľníci odohnali priemysľskému podstolnému Remigianovi Wojakowskému viac ako tisíc kusov dobytka. Z ďalšieho textu tohto „lauda“ je zrejme, že išlo o poddaných zo severovýchodného Slovenska, najmä z humenského panstva. Šľachta poveruje dvoch svojich zástupcov, Kristofa Ryľského a Kobylnického, aby sa vypravili ku grófke z Humenného a aby jej tlmočili „krzywdy mordy i zaboje, nocne najazdy imieniem naszym opowiedzieli i sprawiedliwosci slusnej i nieodwłocznej upomneli sie“.¹⁵ Na zintenzívnenie zbojníctva na poľsko-uhorskom pohraničí poukazuje stažnosť sanockej šľachty z konca roku 1671, v ktorej sa uvádza, že „zbojnícka svojvôľa v sanockej zemi pokračuje a rozvíja sa bez prerušenia.“ („bez braku času“).¹⁶

Zbojníctvo na poľsko-uhorskom pohraničí sa vyvíjalo v úzkej spojitosti s proti-feudálnym bojom poddaného roľníctva. Koncom päťdesiatych a v šesťdesiatych rokoch 17. storočia dochádza k nepokojom poddaných roľníkov v dolynskom (r. 1658) a krosnenskom starostovstve, kde nepokoje trvali niekoľko rokov (asi od roku 1663 do 1671). V obidvoch starostovstvách nepokoje boli veľmi úporné a poddaní roľníci neváhali vystúpiť aj proti vojenským oddielom. Charakteristický je výrok poddaných v Komanči, ktorí na adresu Fredrových sluhov, keď títo išli do horských dedín vyberať poplatky povedali, že „keď pôjdu ďalej do hôr, ani noha po nich neostane“. Poddaní odobrali sluhom dobytok, ktorý vybrali v jednotlivých dedinách. Kráľovská vláda posielala na miesto nepokojov niekoľko komisíí v záležitosti „náhlych a hroznych roľníckych vzbur“.¹⁷

Roku 1670 vypukli nepokoje v medynickom obvode a roku 1672 v židačovskom obvode a v sanockej zemi. Najmä nepokoje v sanockej zemi nastrašili šľachtu, ktorá bola zhromaždená v tábore pod Lublinom. Šľachta sa s hrôzou dozvedela, že už nielen „kupy swawolne“ ohrožujú ich domovy, ale „wybuchly bunty vlastnych poddanych i że już kilka domów zrabowano“.¹⁸ Roku 1677 došlo k nepokojom v Tejsarowe a Pukyniach (stryjský obvod).¹⁹ Zaznamenané sú nepokoje poddaných v haličskom Prikarpatku aj v nasledujúcich desaťročiach. Napríklad roku 1680 vo Walawe na majetkoch priemysľského pravoslávneho biskupa Inokentia Vinnického

poddaní roľníci odmietli vykonávať robotné a iné povinnosti. Koncom deväťdesiatych rokov (roku 1698) sú zaregistrované vážnejšie nepokoje poddaných v Boryni a inde.²⁰

V sedemdesiatych rokoch 17. storočia vypukli veľké roľnícke nepokoje v pohraničných poľských oblastiach, v lanckoroňskom a nowotarskom starostovstve. V nowotarskom starostovstve počet roľníckych povstalcov dosiahol niekoľko tisíc ľudí. Toto povstanie bolo zvlášť úporné a odhodlané. V súvislosti s týmto povstaním je pozoruhodná zpráva, že povstalcom prišli na pomoc zbojníci z uhorskej hranice.²¹

Poľska šľachta mala príšerný strach pred roľníckymi povstaniami. Charakteristická je z tohto hľadiska zpráva z roku 1682, v ktorej poľská šľachta vyslovuje obavy pred možnosťou vypuknutia roľníckych nepokojov týmito slovami: „Zachrań nás boże przed roľníckymi nepokojmi“ („uchowaj Boże chłopskie miały pokazywać sie bunt“).²²

Zbojníctvo sa vyvíjalo na poľsko-uhorskom pohraničí s obrovskou silou v rokoch 1670—1690. Sovietsky historik V. V. Hraboveckij vypočítal, že za obdobie rokov 1686—1698 zbojníci spôsobili šľachte škody v sanockej zemi v sume 115,017 zlotých.²³

Na jar roku 1677 sanocká šľachta na zasadnutí zvolanom sanockým podkomorným Štefanom Balom „z powodu cieżkich najazdów zbójców“, žalostne konštatovala, že „kupy hultajskie ludzi swawolnych wypadają z Węgier tu, w państwa nasze koronne, rozbójniczym sposobem, a wpadłszy wiekszą co raz silę i moc bierą...“. Zbojníci z Uhorska — konštatuje sa ďalej — prepadávajú dediny, šľachtické dvory, pohraničné mestá a kostoly.²⁴ Z toho dôvodu šľachta sa 1. júna roku 1677 na wiszeńskom sejniku uznáša poslať do Uhorska štvorčlennú šľachtickú komisiu, ktorá by informovala uhorské súdne orgány „o spustoszeniu przez poddanych węgierskich miast i wsi, zniszczeniu wielu szlachty a zwlaszcza o złupieniu Kościolów Bożych“.²⁵

Súčasná šľachta organizuje v zmysle nariadenia z 10. mája roku 1678 stálu obranu sanockej zeme.²⁶ Boj proti zbojníctvu na poľsko-uhorskom pohraničí mali zahájiť tak poľské ako aj uhorské feudálne orgány. Prísľub uhorských feudálov, že poskytnú pomoc pri prenasledovaní zbojníkov, prijala haličská šľachta s uspokojením a ubezpečila uhorských pánov, že každému z nich, ktorý utrpel nejaké krivdy od poľských zbojníkov urobí zadosťučinenie. Dvaja za tým účelom zvolení šľachtici mali sa postarať, aby každá sťažnosť uhorského šľachtica bola preskúmaná a aby previnení boli trestaní v Sanoku a Przemysłu.²⁷

Spoločne dohodnuté opatrenia proti zbojníctvu medzi poľskými a uhorskými feudálnymi orgánmi znovu potvrdzujú, že poddaní roľníci a zbojníci z poľsko-uhorského pohraničia podnikali útoky tak na poľských ako aj na uhorských feudálov.

Sedemdesiate roky 17. storočia v severovýchodnom Uhorsku sú plné správ o roľníckych nepokojoch. Roľnícke a zbojnícke oddiely pôsobili v rajónoch marmarošského, berehovského, užhorodského, zemplínskeho a šarišského komitátu. Cisárske nariadenia z roku 1673 dôrazne žiadajú zabíjať „zlodejov“ a „ničiť ich na každom kroku“. Vypisuje sa odmena na hlavy účastníkov nepokojov a žiada sa, aby sa „registrovali rodičia, deti a ženy buričov“.²⁸ Roku 1675 poddaní - roľníci vypálili v rajóne Mukačeva na majetkoch Žofie Bátory deväť statkárskeho usadlostí a v užhorodskom komitáte na majetkoch Drugetovcov sedem usadlostí. Útokom poddaných boli vystavené aj cirkevné majetky, kostoly a kláštory.²⁹ Roku 1677 majiteľka mukačevského hradu sa sťažuje, že „v tom roku skupiny zbojníkov už dva razy prepadli naše dediny, v dôsledku čoho boli zabití dvaja šľachtici a 15 nemeckých vojakov“.³⁰

Zbojnícke družiny sa potulovali aj v rajónoch šarišského komitátu. Koncom

októbra (24. X.) roku 1677 cisársky generál W. F. Cob sa obracia na šarišskú stolicu s výzvou, aby prenasledovala, vyničila a vyhnala zbojníkov a vzbúrencov zo stolice, ktorí sa vraj slobodne potulujú a konajú rôzne zbojstvá bez toho, aby im v tom niekto bránil.³¹

Napriek prísnyim opatreniam vládnych orgánov proti zbojníctvu a nepokojom poddaných roľníkov, zbojníctvo neutíchalo a rozkvívalo ďalej. Zbojníctvo nachádzalo oporu v ľude a bolo nim podporované. Poľská šľachta v „inštrukcii sejmika wiszeńskéhoho poslom na sejm“ z 30. decembra 1680 vyhráza sa trestom smrti všetkým tým, ktorí „z hultajstwem z Węgiei maja stosunki i do Polski ich wprowadziwszy im do tych rozbojów pomagaja“.³²

V druhej polovici osemdesiatych rokov 17. storočia znovu sa však konštatuje, že zbojníci z majetkov pani z Humenného, Petejovcov zo Stropkova a z majetkov Szentiványiho organizujú útoky na majetky krosnenského starostovstva.³³ Škody spôsobené zbojníkmi na šľachtických majetkoch dosahovali niekoľko desiatok tisíc zlotých: napríklad v Smolníku zbojníci urobili škody na 2000 zl., v Komanči na 10 000 zl., v Dolžiciach na 6000 zl., v Banniciach na 4000 zl. atď. Počas dvoch nájazdov na majetky v Markovciach, ktoré vlastnili krosnenský jezuiti zbojníci odohnali voly, kone, kravy a olúpili folvark. Pri nájazdoch v rokoch 1694, 1696, 1698 a 1701 zbojníci spôsobili jezuitom škody na 10 000 zlotých. Podľa „Registra“ o škodách z roku 1701, spôsobených zbojníkmi za predchádzajúce roky, niektorí feudáli utrpeli škody na niekoľko stotisíc zlotých: napr. Eliáš Vislocki, Turecki, Romerowa z Humnisk.³⁴

V druhej polovici deväťdesiatych rokov 17. storočia v súvislosti s aktivizáciou boja poddaných v severovýchodnom Uhorsku aktivizuje sa aj činnosť zbojníckych družín. Časove aktuálne bolo „laudum sejmiku wiszeńského“ z 27. júla roku 1696, v ktorom haličská šľachta v dôsledku nebezpečenstva hroziaceho przemyslskej a sanockej zemi „od ungwarskich i innych swawolników“, poveruje maršalka, aby napísal Rákócziemu, Bercsenyimu, generálovi Aspermontovi, pani z Humenného, Petému a Szentiványimu listy, aby zakročili proti všetkým „kupam swawolnym“, pochádzajúcim z užhorodského komitátu. Menovaní uhorskí magnáti mali sa požiadať, aby odovzdali všetkých „jawnych zloczynców, przekonanych wlasnem przyznaniem“ poľským rotnistrom.³⁵

Nevieme, či došlo k písomnej intervencii haličskej šľachty u spomínaných uhorských magnátov. Keď k nim došlo, zdá sa, že nemali žiaden účinok. Svedčí o tom „laudum sejmiku wiszeńského“ z 1. júna 1699 a „inštrukcia poslom na sejm“, v ktorých sa znovu hovorí o obrane štátnych hraníc proti nájazdom poddaných, pochádzajúcich z majetkov spomínaných ugarských magnátov. Prijímajú sa aj konkrétne opatrenia na zloženie šesťčlennej komisie. Úlohou komisie malo byť štyri razy do roka ísť do Humenného a Jaslísk, kde mali súdiť a trestať „obojustranných poddaných zo susedných panstiev“. Haličská šľachta súčasne organizuje strážne oddiely na ochranu pohraničného úseku od Visloka po Solinku a Volosaté. Volynskému vojvodovi Jánovi Stadnickému, ktorý mal dozor nad strážnymi oddielmi, sa uložilo, aby zariadil vo Viedni „by uchodzących na Węgry ludzi z Polski pod karą powracać kazano“.³⁶

Prijímali sa uznesenia, robili sa opatrenia, avšak zbojníctvo sa v nezmenšenej miere rozvíjalo ďalej. Nepokoje poddaných koncom deväťdesiatych rokov 17. storočia v tokajskej oblasti, užhorodskom komitáte, na humenských majetkoch vo Výrave a Ňagove (roku 1698), ako aj vnútroštátne udalosti vytvárali pre šírenie zbojníctva vhodné podmienky. Šľachtické orgány počítavali naliehavú potrebu organi-

zovať bojovú pohotovosť na zabezpečenie hraníc. Predloženie poľskou šľachtou „Registra“ o škodách spôsobených uhorskými zbojníkmi, sa stretlo zo strany uhorských orgánov s pochopením. Uhorská šľachta sľúbila podniknúť opatrenia a vyhovieť žiadosti sanockej šľachty. Spolupráca medzi poľskou haličskou šľachtou a uhorskými feudálmi bola oficiálne demonštrovaná roku 1701 (21. júna) na zasadnutí zemplínskej šľachty. Zemplínska šľachta zaručuje bezpečnosť osoby a majetku poľským obyvateľom pri prenasledovaní zbojníkov na uhorskom území „według dawniego zwyczajn“. Sudcovia a šoltýsi sú povinní poskytnúť poľským obyvateľom pomoc a informácie pri stopovaní zbojníkov a to pod trestom zaplataenia odškodného ukrivdenému. Poľskému delegátovi Vislockému a jeho spoločníkom po uzavretí dohody so zemplínskou šľachtou cisár poskytol „glejt bezpieczeństwa“ do pohraničných komitátov a žiadal, aby sa vyhovel poľským požiadavkám. Cisár reagoval aj na sťažnosť poľskej šľachty vo veci poľských poddaných, utekajúcich do Uhorska a žiadal, aby títo zbehli poddaní sa v Uhorsku neprijímali v okruhu šiestich míľ od poľských hraníc.³⁷

Vzniklá situácia — nepokoje poddaných a mimoriadne rozvetvené zbojnícke hnutie, si vyžadovala od šľachtických orgánov rázne a konkrétne opatrenia. Zbojníctvo dosahuje na poľsko-uhorskom pohraničí a v ostatných oblastiach severovýchodného Uhorska „svojej slávy“ práve v prvej polovici 18. storočia. Na základe literatúry a historických materiálov sa ukazuje, že ťažisko zbojníctva sa čiastočne prenáša zo sanocko-humenského pohraničia (v tejto oblasti však neprestáva) jednak smerom na východ, do východných oblastí haličského Prikarpatstva (Pokutia) a na Zakarpatsko, jednak smerom na západ, do rajónov Šariša a Spiša.

Na Zakarpatsku pôsobia začiatkom 18. storočia populárni vodcovia zbojníckych družín a roľníckych oddielov — Pysklyvyj, Beca, Pynťa, Fedor Bojko, Jakov Vajda, Alexander Pastelak, Vasil Dovbej, Juraaj Halaj a ďalší.³⁸ Všetci títo sa preslávili a získali popularitu medzi ľudom najmä v rokoch 1701—1711, teda v čase rákócziovských vojen, hoci niektorí z nich pôsobili aj v nasledujúcich rokoch. Strediskom ich činnosti boli rajóny okolo Rachova, Berehova, Užhorodu a Perečína na uhorskej strane a východné oblasti Prikarpatstva na poľskej strane. Zvlášť aktívne boli zbojnícke družiny Ivana Pysklyvého a Pynťa, ktoré sa často spájali a pôsobili na obidvoch stranách Beskýd a Karpát.³⁹ Napríklad roku 1703 Pynťa na čele asi 80 zbojníkov zorganizoval výpravu do kolomyjského rajónu, kde sa jeho oddiel spojil s oddielom Pysklyvého.⁴⁰ Obidve družiny podnikli spoločnú akciu roku 1704 na árendátorov a úžerníkov mesta Kosova, najmä na majetky árendátora Hdalija. Do akcie boli zapojení aj miestni obyvatelia. Zbojníci spôsobili škody árendátorom na 10 000 zlotých.⁴¹ V roku 1717 pôsobila v okolí Berezova zbojnícka družina Vasila Soloninku a v rajóne Kolomyje družina pod vedením Ivana Pančišina.⁴² Osobitnú popularitu medzi ľudom požívala zbojnícka družina, ktorej velil známy ľudový pomstiteľ Ivan Šuhaj. Strediskom pôsobenia Šuhajovej družiny bolo Zakarpatsko, avšak niektoré akcie organizovala v spolupráci s haličskými opriškami.⁴³ Údaje, ktoré uvádza sov. historik Hraboveckýj svedčia o tom, že jadro zbojníckych družín tvorili najchudobnejšie vrstvy poddaného obyvateľstva, najmä želiari, pastieri, bezzemkovia a bývalí sluhovia na panských majetkoch. Napríklad sám Ivan Pysklyvyj roku 1717 pred súdom vypovedal, že pred vstupom do zbojníckej družiny „slúžil u rôznych ľudí“. Sluhami a pastiermi oviec boli zbojníci Tymčák z Mikuličina, Savka z Pacikova a Jacko z Ňahrina.⁴³ Podobných príkladov v zbojníckych družinách máme veľmi mnoho.

V druhej štvrtine sa preslávila svojou činnosťou na poľsko-karpatskom pohraničí,

najmä v oblasti Pokutia, zbojnícka družina, na čele ktorej stál jeden z najpopulárnejších ľudových pomstiteľov Oleksa Dovbuš. Ako bývalý želiar, Oleksa Dovbuš bol stelesnením triednej nenávisti poddaného ľudu proti feudálnemu útlaku a nevoľníctvu. Jeho činnosť spadá do obdobia tridsiatych až štyridsiatych rokov 18. storočia.

Západná časť haličského Prikarpatka, najmä sanocká a przemýšlská zem, bola v priebehu celej prvej polovice 18. storočia znepokojovaná prepadmi poddaných roľníkov a zbojníkov. Celé toto obdobie je bohaté na sťažnosti haličskej šľachty na svojich a uhorských poddaných roľníkov a zbojníkov. V rokoch 1708, 1711, 1713 až 1717, 1719—1721, 1730, 1733—1735, 1737, 1740, 1744, 1748, 1756, 1758, 1764—1765 sa šľachta uznáša na konkrétnych a často sa opakujúcich opatreniach proti zbojníctvu, na zabezpečenie svojich majetkov a hraníc.⁴⁴ Na otázku či sa zmenila sila a charakter zbojníctva a boja poddaných roľníkov na poľsko-uhorskom pohraničí v priebehu prvej polovice 18. storočia, najlepšie odpovie sťažnosť haličskej šľachty z 23. augusta roku 1756. Šľachta zhromaždená na sejmiku vo Wiszni je nútená konštatovať, že zbojníci z Uhorska prepádajú šľachtické dvory, zaberajú majetok, odháňajú dobytok, sťahujú poddaných a prehovárajú dvorných ľudí.⁴⁵

Ako poslednú zprávu uvidíme z roku 1764. Šľachta na sejmiku vo Wiszni žiada prostredníctvom svojich delegátov, aby boli zabezpečené hranice od Uhorska a aby bol obsadený sanocký hrad.⁴⁶ Z týchto dvoch správ jasne vidieť, že šľachta v starom tóne sa sťažuje na nebezpečenstvo, ktoré jej hrozí od zbojníckych prepadov.

Zbojníctvo sa vyvíjalo v prvej polovici 18. storočia aj v rámci územia severovýchodného Slovenska. Potvrdzujú to zprávy vzťahujúce sa na oblasť Spiša a Šariša, uverejnené Wl. Ochmaňským⁴⁷ a súdne zápisy v „Aktách sudu kriminálneho...“⁴⁸ Pri osvetľovaní týchto správ nechceme ísť do podrobností. Na ilustráciu uvidíme len štyri významnejšie dokumenty, ktoré charakterizujú situáciu na severovýchodnom Slovensku. Prvý dokument je datovaný 25. mája roku 1712. V tomto dokumente gróf Pálffy nariaďuje prenasledovať a vykynožiť (extirpáltassanak) zbojníkov, ktorí sa potulujú po hornom Uhorsku, najmä v trenčianskej, liptovskej, spišskej a zemplínskej župe.⁴⁹ V ďalšom dokumente z roku 1722 gróf Alexander Károlyi sa obracia na šarišskú stolicu, aby prenasledovala zlodejov a najmä jedného z bývalých Rákócziho veliteľov Rešku a jemu podriadených druhov. V dokumente sa vyjadruje obava pred rozšírením požiaru na ďalších prívržencov, keďže vraj ľudia majú väčšiu náklonnosť konať zlo ako dobro.⁵⁰ Tretí dokument pochádza z 20. júla roku 1734. Bol formulovaný šarišskou šľachtou na jej generálnom zhromaždení v Prešove. Šľachta v ňom usudzuje, opierajúc sa o informácie spišskej komory, že v severných stolicách, najmä však v rájónoch hraničiacich s Poľskom „akoby z prachu povstávali a dvíhali sa nepriatelia a rušitelia verejného pokoja a blahodárneho mieru...“, ktorí vraj stroja úklady proti šľachtickému stavu. Títo ľudia — konštatuje sa v dokumente — zločinne a bezočivo vystrárajú, podnikajú útoky a vyhrážajú sa zlomyseľnými pokusmi a výčinní. Šľachta menuje na zamedzenie tejto svojvôle a pochytenie „zlých ľudí“ Ladislava Gyurcsaka a pomocníkov. Súčasne sa vyzývajú zemeptáni, aby zaviedli stráže na dedinách a aby odňali zbrane obyvateľstvu.⁵¹ Zaujímavý je aj dokument zo 6. augusta roku 1738, adresovaný prvému podžupanovi šarišskej stolice Žigmundovi Dóbaimu, v ktorom miestodržiteľská rada z obavy pred roľníckymi nepokojmi nariaďuje spomínanej stolici, aby vyšetrila osoby, ktoré rozširovali letáky v okolí Medzilaboriec medzi ukrajinským obyvateľstvom. Obsah letákov sa nedá zistiť, ale išlo pravdepodobne o poburujúce letáky, v ktorých figurovalo aj meno Rákócziho, čo už samo osebe určovalo ich protivládne zameranie.⁵²

Boj poddaných proti feudálnemu útlaku a zbojníctvo sa teda rozvíjali s neochabujúcou silou od druhej polovice 17. storočia a pokračovali aj v prvej polovici 18. storočia. Koncom sedemdesiatych a v osemdesiatych rokoch 17. storočia vzplanuli s novou silou. Druhú polovicu 17. storočia môžeme pokladať za ďalšiu etapu vo vývine zbojníctva, keďže zbojníctvo ako forma triedneho boja poddaných malo za sebou už dlhoročnú tradíciu. Osemdesiate roky 18. storočia sa všeobecne pokladajú za záverečné obdobie rozvíjajúceho sa zbojníctva na poľsko-uhorskom pohraničí. V 18. storočí sa najviac rozvinul boj poddaných a zbojníkov v prvom pätnástročí a v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 18. storočia.

*

Spomínali sme, že boj poddaných proti feudálnemu útlaku sa prejavoval v najrozmanitejších formách. Pomerne rozšírenou formou triedneho boja poddaných boli úteky z pôdy, sťahovanie na iné miesta, kde poddaní očakávali priaznivejšie podmienky. Často to bol únik pred zlovôľou pána na majetky iného feudála, ktorý dotyčného poddaného nepoznal, prípadne úteky do miest alebo na menej osídlené miesta.

Úteky poddaných musíme pokladať za sociálny jav a prejav triedneho protestu. Známy poľský historik Stanislav Szczotka v „Úvahe o útekoch roľníkov za feudalizmom“ poznamenáva, že úteky poddaných roľníkov mohli existovať len v „podmienkach nevoľníctva, ako právnej inštitúcie“ a „kvalifikovali sa ako čin nelegálny“.⁵³ S charakteristikou nevoľníctva — ako ju podáva Szczotka nie je možné súhlasiť, avšak s „kvalifikáciou útekov poddaných“ je možné súhlasiť. Feudálne orgány skutočne kvalifikovali úteky poddaných ako čin nelegálny. Potvrdzujú to aj záznamy o zbehlých poddaných, keď sa o nich hovorí, že utiekli „iniuste“, alebo „minus iuste“, „absque iure“, alebo „sine tempore“.⁵⁴ Je prirodzené, že úteky poddaných sa dajú vysvetlovať len z hľadiska tých podmienok, v ktorých poddaní žili, teda z hľadiska základného ekonomického rozporu za feudalizmom.⁵⁵

Úteky poddaných roľníkov mali svoje miesto už od polovice 15. storočia (prípadne aj skôr). Veľmi nepriaznivo však pôsobilo na postavenie poddaných zakladanie folvarkov (v Poľsku) a majerov (v Uhorsku). V súvislosti so zakladaním majerov a folvarkov zväčšujú sa feudálne povinnosti poddaných, nastáva určité preskupenie v charaktere feudálnej renty v súvislosti s postupným zavádzaním robotnej povinnosti, poddaní sú ochudobňovaní o pôdu alebo násilím sťahovaní na horšiu pôdu. Tieto okolnosti značne zhoršili postavenie poddaných a vytvorili u poddaných naliehavú potrebu sa sťahovať na iné miesto. Preto otázka útekov poddaných z pôdy bola aktuálnou skoro v priebehu troch storočí.

Na severovýchodnom Slovensku úteky poddaných sú aktuálne už od druhej polovice 15. storočia. Najväčšieho rozsahu však dosahujú úteky poddaných v 17. a začiatkom 18. storočia. Podrobné záznamy o útekoch poddaných máme z roku 1669 k stropkovskému panstvu.⁵⁶ Podľa týchto záznamov utieklo alebo sa odsťahovalo z 36 dedín stropkovského panstva temer 250 poddaných roľníkov. Utekali tak jednotliví členovia rodín ako aj celé rodiny. Feudáli veľmi presne registrovali zbehlých poddaných a držali ich v evidencii aj za obdobie tridsiatych rokov po ich odsťahovaní sa. V prevážnej väčšine prípadov je uvedený čas odsťahovania sa a miesto, kde sa dotyčný poddaný nachádza. Najväčší pohyb poddaného obyvateľstva bol zaznamenaný vo Veľkej Breznici, z ktorej sa odsťahovalo 24 poddaných roľníkov, Malej Breznici 23, Mikovej 18, Potočkách 11, Košarovciach 13, Olke 14, Praurov-

ciach 10 poddaných roľníkov. V osemnástich dedinách sa počet odťahovaných pohyboval od 5 do 10 poddaných, z toho v štyroch dedinách po 9 poddaných a v štyroch po 8 poddaných roľníkov. Vojenské udalosti, ktoré sa prehnali cez severovýchodné Uhorsko v prvej polovici 17. storočia značne ovplyvnili pohyb poddaného roľníckeho obyvateľstva.

Koncom 17. a začiatkom 18. storočia severovýchodné Slovensko predstavuje spustošenú oblasť s citelným úbytkom poddaného obyvateľstva. Poddaní roľníci opúšťajú svoje zrujnované usadlosti a odchádzajú do južných oblastí severovýchodného Uhorska, na územie vlastného Maďarska a čiastočne do Poľska. Rákócziovské vojny začiatkom 18. storočia katastrofálne pôsobili na situáciu v poľnohospodárstve. Ustavičné vojny a povstania spôsobili veľký odliv poddaného roľníckeho obyvateľstva. V dôsledku toho poddaný roľník ako pracovná sila sa stal najaktuálnejšou otázkou hospodárskej politiky feudálov. Získanie pracovných síl sa stáva jednou z prvoradých úloh feudálov. Pritom úteky poddaných nadobudli koncom 17. a začiatkom 18. storočia rozsiahlu formu.

Koncom 17. storočia (roku 1697) šarišskí župní úradníci Gabriel Megyeri a Gabriel Usz dostávajú inštrukciu, aby previedli súpis všetkých poddanských usadlostí. Dôležité bolo, aby sa zachytil celý súčasný stav majetkov šarišskej župy. Preto sa nariaďuje župným úradníkom, aby spisali jednotlivé usadlosti, a to tak osídlené ako aj neosídlené. Do súpisu mali byť pojaté všetky kategórie poddaného roľníctva, to znamená poddaní s celou sesiou, strední poddaní roľníci (polsesionálni), štvrtinová a tretinová poddaní roľníci so všetkým majetkom. Mal sa previesť súpis obilia (oziminy a jariny) a rožného dobytká, súpis mlynov, krčiem a všetkých nádob na pálenie pálenky atď.⁵⁷

Časť poddaných utekala do miest, kde boli lepšie možnosti sa užiť a oslobodiť sa z priamej nadvlády zemepána. Napríklad z roku 1694 máme zprávu, že zemepán Gabriel Kapy píše mestu Bardejovu, aby vydalo všetkých poddaných, ktorí utiekli z jeho majetkov.⁵⁸ Druhá časť poddaných utekala do Poľska (aj opačný postup bol možný), kde boli lepšie predpoklady zmiznúť z očí svojho pána. Z roku 1698 máme tri žiadosti zemepánov zo Šariša, v ktorých títo žiadajú vrátenie odťahovaných poddaných.⁵⁹

V polovici roku 1702 (22. augusta) Ladislav Pécsy podáva zprávu o majetkových okolnostiach vystahovaných poddaných. V zpráve sa uvádzajú štyria poddaní (Ratvaj, Varga, Martin Tkáč a Seman Rusnák), ktorí utiekli z majetkov L. Pécsyho. Dôležitá je zmienka o tom, že vystahovaní poddaní neostali dlžní panstvu ani jeden forint.⁶⁰ Z toho vyplýva, že opúšťali svoje usadlosti aj takí poddaní, ktorí dali najprv svoje podlžnosti voči pánovi do poriadku a potom odišli. K opúšťaniu usadlostí nútil poddaných nielen momentálny stav toho-ktorého poddaného, ale celkové jeho postavenie a z toho vyplývajúca nenávisť voči nevolníctvu a jeho predstaviteľovi — feudálnemu pánovi. Z obdobia Rákócziovských vojen nemáme nateraz k dispozícii podrobnejšie zprávy, ktoré by osvetľovali postavenie poddaných v Šariši. Máme však niekoľko zpráw z obdobia po skončení rákócziovských vojen. Už v polovici marca roku 1711 zemepáni (stavy) píše knižaťu Ľubomirskému, aby vrátil všetkých vystahovaných poddaných, ktorí ušli z dediny Sulin a Starina.⁶¹ Ľubomirski sa neponahľal s odpoveďou. Ó rok (1. júna 1712) napísal veľmi zdvorilý list, v ktorom ubezpečoval, že vráti všetkých poddaných, ktorí ušli na jeho majetky. Zdôrazňoval pritom potrebu udržiavania dobrých susedských vzťahov, porozumenia a priateľstva.⁶²

V niektorých rokoch úteky dosiahli veľkých rozmerov. Pozoruhodné je aj to, že útekmi boli postihnuté nielen také dediny, cez ktoré sa prehnali vojenské udalosti,

ale často aj také dediny, ktoré boli vzdialené od vojenských udalostí. Veľký počet utečencov pochádzal z tých dedín, kde poddaní mali z hľadiska zemepisného rozpoloženia veľmi zlý chotár a kde bolo málo ornej pôdy pre hornatosť kraja a lesné porasty. Z toho vyplýva, že obyvateľstvo v týchto dedinách sa nemohlo z pôdy užiť, v dôsledku čoho odchádzalo do úrodnejších krajov Uhorska, prípadne do Poľska. V dokumente zo 4. marca roku 1714 sa uvádza 61 dedín šarišskej župy (z toho 9 dedín patrilo Makovici), ktoré boli postihnuté útekmi poddaných. Počet zbehlých poddaných dosahoval pozoruhodné číslo — 388 osôb. Na jednu dedinu pripadalo pomerne asi 6 vystahovaných poddaných. V niektorých dedinách počet vystahovancov presahoval 10 osôb, ba aj 20 osôb. Napríklad z Tulčika sa odsťahovalo 10 poddaných, z Kapušian 16 osôb, z Rešova 12, z Komarova 11, z Hažľina 13, z Becherova 21, zo Šandalu 16, z Nemcoviec 12 atď.⁶³

Úteky poddaných nepriaznivo pôsobili na stav feudálnych veľkostatkov, ktoré strácali cenné a potrebné pracovné sily. Charakteristická je v tomto zmysle zpráva šarišskej stolice z 15. júna roku 1714, v ktorej sa poukazuje na dezolátny stav župy, zapríčinený náhlym odsťahovaním sa poddaných.⁶⁴

Z hľadiska našej problematiky je dôležitý dokument z roku 1714, v ktorom sa podáva podrobný súpis poddaných, vystahovaných z makovického panstva. V dokumente sa uvádza 90 dedín, ktoré patrili makovickému panstvu. Z týchto 90 dedín utieklo 591 poddaných, pritom 15 dedín ostalo úplne vyľudnené. Medzi dedinami, ktoré ostali vyľudnené sa uvádzajú najzapadlejšie a z hľadiska kvality chotára najchudobnejšie dediny: napr. Jurková Voľa, Vyšná Jedlová, Korejovce, Porubka, Bodrudžal, Vyšný Komárnik, Mirola, Vagrinec, Kožuchovce, Mergeška, Krušinec a iné.⁶⁵ Z dedín, v ktorých počet vystahovaných poddaných dosahoval 10—25 osôb sa vo väčšine prípadov uvádzajú také dediny, kde existovali feudálne veľkostatky (majere) a kde bolo silné sociálne rozvrstvenie poddaného obyvateľstva.⁶⁶ Prípadne išlo o také dediny, ktoré sa nachádzali v blízkosti feudálnych veľkostatkov, v dôsledku čoho museli vykonávať ťažké robotné povinnosti. Najviac poddaných sa vystahovalo z Hažľina — 25 osôb, zo Zborova — 15 osôb, z Ladomírovej — 13; v štyroch dedinách počet odsťahovaných počítal 12 osôb a v 12 dedinách po 10 odsťahovaných osôb; v ostatných dedinách od 2 (jeden prípad) do 8 osôb.

Z nasledujúcich rokov, hlavne však z roku 1718 a 1719, máme niekoľko dokumentov o útekoch poddaných. Dôležitá je zpráva z konca januára (27. I.) napísaná p. Dezsőfym o vystahovaní poddaných z dediny Ruská Voľa, v ktorej sa udávajú aj majetkové pomery odsťahovaných poddaných. Uvádzajú sa menovite piati poddaní, z ktorých bol len jeden relatívne zámožnejší poddaný — vlastnil štyri voly (alebo kone), dve kravy, 4 oviec, 4 kríže jačmeňa a 10 křížov ovsá; ostatní vlastnili len po 2 voloch (koňoch), jednej krave a trošku obilia; jeden poddaný vlastnil len jednu kravu, v dôsledku čoho podľa miestnych kritérií mohli by sme ho zaradiť do kategórie podželiarov. K tabuľke je urobená zaujímavá poznámka — „hi sperantur redire“, čiže je nádej, že sa vrátia. Panstvo dúfalo, že sa títo vrátia, resp. budú vrátení (všetci utiekli do Poľska), keďže oznámilo, že tí, ktorí utiekli (do Poľska) a chcú sa vrátiť, nebudú musieť platiť poplatky a vykonávať robotné povinnosti.⁶⁷ V tom istom dokumente je ešte jedna tabuľka poddaných, odsťahovaných z panstva muszynského, o ktorých niet nádeje, že sa vrátia — „nec sperantur redire“. Uvádzajú sa menovite šiesti poddaní, z toho jeden relatívne zámožnejší poddaný — mal tiež štyri voly (kone), dve kravy, 10 oviec a 16 křížov obilia; dvaja vlastnili po dvoch voloch a jednej krave; dvaja mali len po jednej krave a uvádzajú sa ako podželiari a jeden nemal žiaden majetok — podželiar („mendikat“).

Z roku 1718 máme ešte dve zprávy o útekoch poddaných: jedna hovorí o útekoch poddaných z dediny Bokša a Valkovce (obidve dediny pri Stropkove)⁶⁸ a druhá obsahuje oznámenie župana Milsteina o tom, že na jeho majetku sa nenachádza žiaden poddaný, odšťahovaný zo Zborova.⁶⁹

Šľachta podnikala rôzne opatrenia, aby naspäť získala odšťahovaných poddaných. Niekedy šľachta bola ochotná urobiť určité ústupky, len aby získala naspäť poddaných, ktorí utiekli z jej majetkov. Koncom júla (26. VII.) roku 1719 gróf J. Pálfy žiada zrušenie všetkých tiarh (peňažných a robotných) predpísaných makovickému panstvu za účelom vrátenia poddaných, ktorí ušli z panstva.⁷⁰ V polovici októbra (15. X.) roku 1719 znovu žiada gróf Pálfy o prinavrátenie odšťahovaných poddaných, pričom sľubuje oslobodenie od niektorých povinností.⁷¹ Pálfyho opatrenia sa stretli s určitým úspechom, ako vyplýva zo zprávy z 28. novembra roku 1719, v ktorej zemepáni upovedomujú grófa Pálfyho, že makovické panstvo obdržalo prinavrátených poddaných.⁷²

Z dvadsiatych rokov 18. storočia máme k dispozícii jedinú zprávu z roku 1726, v ktorej šarišská župa žiada zemplínsku župu vrátiť poddaných, ktorí sa vystaňovali z obcí Mestisko a Tisinec z makovického panstva.⁷³ Z nasledujúceho desaťročia sa nepodarilo nájsť zprávy o útekoch poddaných. To však neznamená, že úteky poddaných prestali, hoci je možné, že sa obmedzili. Podrobnú zprávu však máme z roku 1742, ktorá zaznamenáva úteky a vôbec úbytok obyvateľstva z makovického panstva za obdobie od roku 1738 až po 30. máj 1742. V dokumente sa uvádzajú jednak vystaňovaní, jednak zomrelí poddaní. Štatisticky to vyzerá nasledovne: zo 77 dedín makovického panstva utieklo alebo odšťahovalo sa 111 poddaných mužského pohlavia a 216 ženského pohlavia, čiže spolu 327 osôb; 242 poddaných — mužov a 489 žien zomrelo, to znamená 731 osôb. Spolu tedy úbytok obyvateľstva činil 1058 osôb.⁷⁴

Z uvedených štatistických údajov vidíme, že úbytok obyvateľstva bol pomerne vysoký a že úteky poddaných boli stále aktuálne.

Úteky a odliv obyvateľstva koncom 17. a v prvej polovici 18. storočia zasiahli aj humenské panstvo. Najviac bolo postihnuté humenské panstvo útekmi a odšťahovaním sa poddaného roľníckeho obyvateľstva koncom 17. storočia a v období po rákóciovských vojnách. Napríklad v deväťdesiatych rokoch 17. storočia bolo na humenskom panstve opustených 327 a $\frac{7}{8}$ sedliackych, 16 a $\frac{3}{4}$ šoltýsskych, 36 želiarskych a 6 kňazských usadlostí.⁷⁵ Výkazy humenského panstva z roku 1717 ukazujú, že za obdobie asi od deväťdesiatych rokov 17. storočia utieklo z 32 dedín a 2 miest skoro 450 (presne 446) poddaných, z ktorých len asi 75 sa vrátilo späť. Vo výkazoch sa taktiež uvádza, že viac ako tretina z týchto utečencov (okolo 158) bolo ženatých. Často sa vyskytovalo, že otec utiekol so svojimi synmi, alebo aj s celou rodinou. Najviac ľudí utekalo do užhorodského, abaujského a do južných častí zemplínskeho komitátu. Ojedinele poddaní utekali aj do Poľska, prípadne na susedné panstvá. V trináстиh dedinách počet odšťahovaných poddaných sa pohyboval od 10 do 45 ľudí a dosahoval dve tretiny (299) všetkého odšťahovaného obyvateľstva: z Udavského odišlo 15 osôb, z Hankoviec 22, z Koškoviec 30, z Volovej 10, zo Sniny 28, z Borova 26, z Čertižného 23, zo Svetlíc (Világy) 21, z Humenského Zbojného 10, Humenského Rokytova 45, z Nižnej Jablonky 32, z Telepoviec 16, z Ruskej 25, z Topole 10, z Potoku 16, zo Zboja 30, z Uličného Krivého 12 a z Uliča 20 osôb. Výkazy nám nedovoľujú podať presný obraz o tom, ako prebiehali úteky poddaných v jednotlivých rokoch, keďže v mnohých prípadoch nie je uvedený rok odšťahovania sa. Predbežné výpočty však ukazujú, že najväčší počet odšťahovaných

poddaných pripadal na roky 1712—1717, teda na obdobie po rákócziovských vojnách, ktoré značne ovplyvnili stav poddaného obyvateľstva.⁷⁶

Podľa urbára humenského panstva z roku 1728 počet všetkých uprchlých poddaných dosahoval v 62 dedinách asi 675 osôb. Pritom v 17 dedinách počet odťahovaných poddaných sa pohyboval od 15 do 55 osôb, z toho v 11 dedinách nad 20 osôb, v 12 dedinách od 10 do 15 osôb. Z dedín a miest, v ktorých počet odťahovaných presahoval počet 15 osôb boli tieto: Humenné 18, Dlhé nad Cirokou 15, Bela nad Cirokou 15, Snina 55, Stakčín 23, Stakčinská Roztoka 22, Zboj 19, Uličské Krivé 17, Ruské 22, Pčoliné 34, Hostovica 33, Telepovce 18, Papín 30, Nižná Jablonka 28, Humenský Rokytov 28, Svetlice 21 a Koškovce 22. Najviac poddaných utekalo — podľa urbára z roku 1728 — na Zakarpatsko (do užhorodského komitátu), do južného Zemplína a na územie Abaujskej a Sobolčskej župy. Niektorí poddaní (konkrétne je uvedených 10 poddaných) utiekli do Poľska. Išlo o poddaných z ukrajinských dedín.⁷⁷

V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 18. storočia severovýchodné Slovensko znovu zachvátila vlna útekov poddaného obyvateľstva.

Pri hodnotení otázky útekov poddaných roľníkov z pôdy je potrebné ešte poznamenať, že úteky poddaných na severovýchodnom Slovensku predstavovali nielen jednu z foriem triedneho protestu proti feudálnemu útlaku a boli sociálne motivované, ale súčasne predstavovali aj jednu z foriem ľudových stykov poddaného obyvateľstva tejto oblasti. Poddaní roľníci z najsevernejších dedín severovýchodného Slovenska utekali na iné feudálne majetky, prípadne do miest, kde sa stretávali s obyvateľstvom inej národnostnej príslušnosti. Slovenskí, západoukrajinskí a poľskí poddaní roľníci na poľsko-uhorskom pohraničí sa vzájomne poznávali, zblížovali a v prípade potreby zjednocovali do boja proti feudálnemu útlaku a nevoľníctvu.
Bratislava, 4. VII. 1960.

Poznámky

¹ Vzhľadom na to, že v posledných rokoch vyšlo niekoľko závažnejších štúdií k otázke triedneho boja za feudalizmus, s ktorými v zásade súhlasíme, dovolíme si upozorniť namiesto bližšieho teoretického rozboru tejto otázky na niektoré z nich. Prvoradú pozornosť si zasluhuje metodologicko-teoretická štúdia Jozefa Maceka, O triedním boji za feudalizmus. ČOH, R. V., 1957; V. Husa, K methodice studia dějin lidových hnutí v období pozdního feudalizmu (Acta universitatis Carolinae, Historica VI, Praha 1955); pre našu oblasť sa otázkou triedneho boja poddaných podrobnejšie zaoberá štúdia A. Húšča v u, O činnosti zbojníckych družín na severovýchodnom Slovensku na konci XV. storočia. Historické štúdie II, Bratislava 1956; tenže: Zbojnícke družiny na severovýchodnom Slovensku do roku 1526. Slovenský národopis IV., 4—5, Bratislava 1956; E. Stavrovský, Spoločné ľudové tradície poľského, západoukrajinského a východoslovenského ľudu v 16. až v prvej polovici 18. storočia. Slovanské štúdie III, Bratislava 1960; Wl. Ochmański, Zbójnictwo góralskie. Warszawa 1950; E. Drakochrust, Galickoe prikarpatie XVI. veka i dvizhenie oprishkov. Voprosy istorii 1948, 1; Volodymyr Hraboveckij, Narodnyj heroj Oleksa Dovbuš. Eviv 1957; tenže: Ruch karpatských opryškiv naperedodij i v roky vyzvolnoji vijny 1648—1654. Sborník „Z istorii zachidnoukrajinských zemel“, 1. Kyjiv 1957; tenže: Selan'skij ruch na halyčekomu Pidkarpattii v druhij polovyni XVII st. Cit. sborník, 1; tenže: Opryškiv'skij ruch v Halyčikij zemli v peršij polovyni XVIII st. (1700—1738 roky). Cit. sborník, 4. Kyjiv 1960; V. M. Melnyk, Z istorii spilnoji borotby ukrajinských i uhorských selan v kinci XVII i na počatku XVIII st. Cit. sb. 2; tenže, Posyleńna klasovoji borotby na Zakarpattii v druhij polovyni XVII i na počatku XVIII st. Naukovi zapiski XXIX, 1957 (Užhorodskij deržavnyj univerzitet) a ďalšie práce.

² Podrobnejšie sa touto otázkou zaoberáme v citovanej našej štúdií; pozri taktiež našu kandidátsku dizertáciu „Poľsko-slovenské pohraničie od 16. do prvej polovice 18. storočia“.

³ O príčinách a zvláštnostiach triedneho boja poddaných na poľsko-uhorskom pohraničí sa zaoberajú štúdie E. Drakochrusta, V. Hraboveckého, Melnyka a iných.

⁴ Otázku splývania a prelinania tzv. zbojníctva s masovým protifeudálnym bojom poddaného ľudu je možné sledovať už od začiatku 17. storočia.

⁵ Rozsiahlejšiu štúdiu o tom napísal: Dr. Miron Korduba, Proba austrijského poseredníctva medzi Chmelnyckým i Poľšeu. Zapiski naukovoho tovarystva Ševčenko. T. LXXX, kn. IV, rok 1908, str. 1—38; taktiež: I. P. Krypjakevyč, Bohdan Chmelnyckyj. Kyjiv 1954, 403—405. O spojení Rakócieho v haličskom Príkarpatisku sa zmieňuje Wł. Loziński, Prawem i lewem. Krakow 1957, wydanie piate, I, 195.

⁶ Pozri o tom: Notitia politica, historica, topographica incliti comitatus Ugochiensis per Antonium Szirmay. Pestini 1805, 19—20.

⁷ Citované podľa V. V. Hraboveckého, Selanskýj ruch..., cit. sb., 2, 49.

⁸ V. V. Hraboveckýj, Ruch karpatských oprýškviv..., cit. sb., 1, 41.

⁹ Pozri k tomu: „Laudum ziemian sanockich“ z 28. septembra roku 1656. Akta grodzkie i ziemskie (dalej AGZ), XXI, str. 202, bod 3, 4.

¹⁰ AGZ, XXI, rok 1658, N° 244, bod 13; pozri tiež rok 1659, N° 151, bod 40 — k akciám poddaných mukačevského panstva do Poľska.

¹¹ AGZ, XXI, rok 1660, N° 319.

¹² AGZ, XXI, rok 1662, N° 339, bod 67; rok 1664, N° 389, bod 59; rok 1665, N° 400, bod 2; rok 1665, No 408, bod 31, 32.

¹³ AGZ, XXI, rok 1666, N° 419, N° 429, bod 46; rok 1667, N° 451, bod 20.

¹⁴ AGZ, rok 1668, N° 249; rok 1669, N° 515, bod 16; rok 1669, N° 525, bod 81, 86, 143; rok 1670, N° 537, bod 15; rok 1670, N° 547, bod 108; rok 1671, N° 285.

¹⁵ V „Laude“ sa hovorí, že „IMcie pp. bracia nasi in confinio z klóestwem węgierskiem mieszkający w ustawicznych zostają niebezpieczeństwach i tak sami in personis suis jako et in bonis nie mogą, być securi..., gdyż i teraz recenter w majątnościach IMci p. Remigiana Wojakowskiego podstolego przemyskiego wiecej niż tysiąc bydła ciż chłopi swawolne zabrali i do swego abergerunt państwa...“ — AGZ, XXI, rok 1671 (z 12. júna).

¹⁶ AGZ, XXI, rok 1671, N° 578 — „Laudum sejmiku wiszeńskiego“ zo 6. októbra.

¹⁷ V. V. Hraboveckýj, Selanskýj ruch na halyčkomu Pidkarpatti..., cit. sb. 2, 49—51.

¹⁸ Tamže, 51—52. — K nepokojom v sanockej zemi pozri: Antoni Prochaska, Samorząd województwa ruskiego w walce z opryszkami. Rozprawy Akademii umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny. Serya II. T. XXIV. Krakow 1907, 298; tiež: AGZ, XXI, rok 1672 (z 26. októbra).

¹⁹ V. V. Hraboveckýj, Selanskýj ruch na halyčkomu Pidkarpatti..., cit. sb. 2, 52.

²⁰ Tamže, 52.

²¹ O. E. Ivanova, K voprosu ob upadke krestianskogo choziajstva v Poľše vo vtoroj polovine XVII—pervoj polovine XVIII. v. Učenyje zapiski instituta slavjanovedenia. Moskva 1952, VI, 300; podrobnejšie o povstaní v Novotarsku pozri: Jan Czubek, Bitva pod Nowym Targiem 1670 r. Rocznik Podhalański. Zakopane—Krakow 1914—1921.

²² AGZ, XXI, rok 1682, N° 611 — „Laudum ziemian sanockich“ z 19. novembra.

²³ V. V. Hraboveckýj, Selanskýj ruch na halyčkomu Pidkarpatti, cit. sb., 2, 54; porovnaj tiež údaje uvedené A. Prochaskom, Samorząd województwa ruskiego..., 309—310.

²⁴ „Laudum“ z 25. mája 1677. Citované podľa A. Prochasku, c. št., 301.

²⁵ A. Prochaska, c. štúdia, 302.

²⁶ Tamže, 332—334.

²⁷ Tamže, 304—305.

²⁸ V. N. Meľnyk, Posylení v klasovoj boroby na zakarpatti... Naukovi zapiski XXIX. Užhorod 1957, 50—51.

²⁹ Tamže, 51.

³⁰ Tamže, 52.

³¹ Dokumenty k protifeudálnym bojom slovenského ľudu. Bratislava 1955, N° 81 (str. 141 až 147).

³² A. Prochaska, c. št., 306.

³³ Tamže, 309.

³⁴ Tamže, 309—311.

³⁵ Tamže, 312.

³⁶ Tamže, 313—314.

³⁷ Tamže, 315.

³⁸ Pozri podrobnejšie o ich činnosti: V. M. Meľnyk, Z istorii spilnoji boroby ukrajinských i uhorských selan v kinci XVII i na počatku XVIII st. Cit. sb. 2, 63—65; tenže: Posylení v klasovoj boroby na Zakarpatti..., Naukovi zapiski XXIX.

³⁹ V. V. Hraboveckýj, Oprýškvivskýj ruch v Halyčkej zemli..., Cit. Sb. 4, 18.

- ⁴⁰ Tamže, 19.
- ⁴¹ Tamže, 18.
- ^{41^a} Tamže, 20.
- ⁴² Tamže, 19.
- ⁴³ Tamže, 23.
- ⁴⁴ Viď podrobnejšie: A. Prochaska, cit. št., 316—322.
- ⁴⁵ Šľachta sa uznáša predložiť zoznam ukrievdených šľachticov v sanockej a priemyselnej zemi, „na ktorých domy (zbojníci — pozn. E. S.) z Wégier napadajú, fortuny i dobytek zabierajú, poddaných wykocozujú a dworskich odmawiają“. — A. Prochaska, cit. št., 321.
- ⁴⁶ Tamže, 322.
- ⁴⁷ Wl. Ochmański, cit. d.:
- ⁴⁸ Akta sądu kryminalnego kresu muszyńskiego 1647—1765. Starodawne prawa polskiego pomniki. Krakow 1889 (IX).
- ⁴⁹ Štátny archív v Prešove (ďalej ŠAP), sign. LLG-62-XVI-126-A-268-1712.
- ⁵⁰ ŠAP, LCG-1722, N° 13. Dokument bol uverejnený v „Dokumentoch k protifeudálnym bojom slovenského ľudu“, N° 95, str. 169—170.
- ⁵¹ ŠAP, LCG-1734, N° 32; uverejnený v Dokumentoch k protifeud. bojom sl. ľudu. N° 95, str. 169—170.
- ⁵² ŠAP, LCG-1738, N° 28; uverejnený v Dokumentoch..., N° 96, str. 170—172.
- ⁵³ Stanislaw Sczotka, Uwagi o zbiegostwie włościan w dawnej Polsce. Rozeniki dziejów społecznych i gospodarczych. Poznań 1949, T. XI., 120—121.
- ⁵⁴ Porovnaj: St. Szczotka, c. št., 126.
- ⁵⁵ Na túto myšlienku upozorňuje St. Sczotka, vychádzajúc z charakteristiky St. Sreniowského (Zbiegostwo włościan w dawnej Polsce jako zagadnienie ustroju społecznego), c. št. 120—121.
- ⁵⁶ ŠAP, fond Szirmay—Michalovce (ďalej SzM) — krabica 3. e. 2. F. 8, č. 305. — Regestrum fugitivorum colonorum ex Dominio Sztropkoviensi.
- ⁵⁷ ŠAP, AP-N°-12-1697.
- ⁵⁸ ŠAP, AP-92-1694 (list zo 6. mája 1694).
- ⁵⁹ ŠAP, AP-102-1698; tamtiež: AP-103-1698 (obidva listy zo 4. januára 1698); tamtiež: AP-98-1698 (z 28. augusta); z toho istého roku (zo 7. januára 1698) máme list zemplínskej stolice, ktorá žiada výkaz odsťahovaných poddaných. — AP-6-1698.
- ⁶⁰ ŠAP, AP-8-93-1702.
- ⁶¹ ŠAP, LCG-3-XVI-5-28-331-1711.
- ⁶² ŠAP, LCG-59-XVI-113-A-283-1712.
- ⁶³ ŠAP, AP-33-Reg.-111-1714.
- ⁶⁴ ŠAP, LCG-19-XVI-66-A-913-1714.
- ⁶⁵ ŠAP, LCG-32-XVI-110-1714.
- ⁶⁶ Ide predovšetkým o také dediny ako Zborov, Komloša, Smilno, Kurima, Hažlín, Vyšný a Nižný Svidník, Ladomirova a iné dediny. — Tamže, cit. dokument.
- ⁶⁷ ŠAP, AP-XVII-26-C-134-1718.
- ⁶⁸ ŠAP, LCG-4-XVII-6-C-108-1718 (zo 16. februára 1718).
- ⁶⁹ „Sed cum nulli de mea notitia in bonis meis hereditariis de subditis Zborovianis reperiantur homines aliunde perquirendos necesse puterem...“. — ŠAP-LCG-I-XVII-2-C-315-1718 (z 23. novembra).
- ⁷⁰ ŠAP, LCG-2-XVII-11-C-96-1719.
- ⁷¹ ŠAP, LCG-16-XVII-45-C-548-1719.
- ⁷² ŠAP, LCG-54-XVII-143-1719.
- ⁷³ ŠAP, LCG-5-XIX-7-F-514-1726.
- ⁷⁴ Roku 1714 bolo na Makovici 90 dedín, z toho 15 vyludnených, čiže ostalo 75. To znamená, že za 24—28 ročné obdobie len dve dediny boli znovu osídlené. K uvedenej štatistike z rokov 1738—1742 pozri: ŠAP, LCG-86-XVII-204-1742.
- ⁷⁵ Urbár humenského panstva z roku 1690 (Summarius extractus). — ŠAP, fond Drugeth-Humenné-1690. Tieto štatistické údaje sa nezhodujú s údajmi uvedenými v urbári pri jednotlivých dedinách. Väčšia diferenciacia sa ukazuje v počte želiarskych usadlostí (v sumári sa uvádza len 108 želiarov, avšak na základe údajov uvedených pri jednotlivých dedinách počet želiarov bol 146 a počet želiarskych usadlostí bol 36 (v sumári 33).
- ⁷⁶ ŠAP, fond Drugeth-Humenné. — Extractus pro parte Ill. D. C. Domini Petri Zichy de Vasonkeő (Profugorum colonorum ante anno 1717 ex Dominio Homoniensi) — ako časť urbára humenského panstva z roku 1717 (z 12. novembra).
- ⁷⁷ ŠAP, fond Drugeth-Humenné-Urbár humenského panstva z roku 1728.

Резюме

О КЛАССОВОЙ БОРЬБЕ КРЕПОСТНЫХ В СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЙ ОБЛАСТИ СЛОВАКИИ ПРИ ПОЛЬСКО-ВЕНГЕРСКОЙ ГРАНИЦЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XVII И ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XVIII в. в.

Автор в своей статье занимается вопросом классовой борьбы крепостных во время феодализма. При этом он сосредоточивает свое внимание на тех формах классовой борьбы крепостных, которые в северо-восточной области Словакии при польско-венгерской границе были наиболее распространенными и наиболее типичными, особенно на так называемом „збойничестве“ (движение дружин народных мстителей) и побегах крепостных.

При исследовании причин классовой борьбы крепостных в период феодализма, автор исходит из общепринятой точки зрения, основанной на марксистском принципе, что классовая борьба крепостных во время феодализма является выражением основного противоречия между развитием производительных сил и состоянием производственных отношений. Однако поскольку в северо-восточной части пограничной области было особое общественно-экономическое положение, автор считает, что, кроме вышеприведенной основной причины, при возникновении классовых конфликтов между крепостными и феодалами важную роль играло также давление феодалов на крепостных, проявляющееся в общей сумме феодальной ренты. В XVII в. в северо-восточной Словакии значительно расширяется экономическая база феодальных латифундий и углубляется социальная дифференциация крепостных. В результате дробления земельных участков крепостных увеличивается количество бедных категорий (третинные, четвертичные и т. д. хозяйства) и батрацких усадеб. Эти самые бедные слои крепостного народа образуют основное ядро так называемых „збойничьих“ дружин. Международные события и сама ситуация в пограничной области создавали благоприятные условия для размаха движения „збойничьих“.

Движение „збойничьих“, как форма индивидуального или группового проявления классовой борьбы крепостных, достигло во второй половине XVII в. и первой половине XVIII в. наибольшего размаха. Движение „збойничьих“ в данное время, также как и в предшествующий период, пустило глубокие корни в народе и активно поддерживалось народом. Автор допускает наличие в движении „збойничьих“, как привходящего обстоятельства, явлений антисоциального характера, хотя, по мнению автора, они представляли очень незначительный процент и не меняли характера движения, как формы классовой борьбы крепостных. Поэтому движение „збойничьих“ необходимо отличать от случаев грабежа, бандитизма, феодальных междоусобий, часто происходивших в пограничных (и других) областях. Классовый характер движения „збойничьих“ подтверждается также тем обстоятельством, что во второй половине XVII и начале XVIII в. в. выступают на передний план случаи взаимопроизножения и слияния движения „збойничьих“ с массовой борьбой крепостных против феодализма. Автор, оценивая проблемы побегов крепостных в северо-восточной Словакии и еще раз подчеркивая классовую и социальную их мотивировку, считает нужным указать также и на положительную сторону побегов — в результате побегов крепостных было возможно общение между жителями закрепощенных народов разных национальностей.

Перевела Л. Языкова

Zusammenfassung

ZUM KLASSENKAMPF DER HÖRIGEN IM NORDÖSTLICHEN POLNISCH-UNGARISCHEN GRENZGEBIET IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 17. UND DER ERSTEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS

Der Verfasser befasst sich im angeführten Artikel mit der Frage des Klassenkampfes der Hörigen im Feudalismus. Dabei konzentriert er sich auf die Formen des Klassenkampfes der Hörigen, die im nordöstlichen polnisch-ungarischen Grenzgebiet die verbreitetsten und typischen waren, namentlich auf das sog. Räuberwesen und Flucht der Hörigen.

Bei der Erforschung der Gründe des Klassenkampfes der Hörigen zur Zeit des Feudalismus geht der Verfasser von dem allgemein übernommenen marxistischen Grundsatz aus, dass der Klassenkampf der Hörigen Ausdruck des grundlegenden Widerspruchs zwischen der Entfaltung der Produktionskräfte und dem Stand der feudalen Produktionsverhältnisse ist. Da aber im nordöstlichen polnisch-ungarischen Grenzgebiet eine besondere gesellschaftlich-wirtschaftliche Lage vorhanden war, vermutet der Verfasser, dass ausser dem oben angeführten Grundproblem bei der Entfaltung des Klassenkonfliktes zwischen den Hörigen und Feudalherren auch der Druck der Feudalherren auf die Hörigen eine grosse Rolle spielte, der in der Gesamtsumme der feudalen Rente zum Ausdruck kam. Im 17. Jahrhundert entwickelt sich beträchtlich die ökonomische Basis der feudalen Grossgrundbesitze in der nordöstlichen Slowakei und vertieft sich die soziale Differenzierung der hörigen Bevölkerung. Durch die Zersplitterung der hörigen landwirtschaftlichen Ansiedlungen vermehrt sich die Zahl der armen Kategorien des hörigen Bauerntums, hauptsächlich der Viertel-, Drittel-, Achtel- und Mietmannsanwesen (inquilinus). Diese elendsten Schichten des hörigen Volkes bilden den grundlegenden Kern der sog. Räuberscharen. Günstige Bedingungen für die Entfaltung des Räuberwesens schufen auch die internationalen Ereignisse und schon die alleinige Lage des Grenzgebietes.

Das Räuberwesen als Form der individuellen bzw. gruppenweisen Äusserung des Klassenkampfes der Hörigen erreichte in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts und in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts seinen grössten Aufschwung. Das Räuberwesen wurzelte ähnlich wie in der vorangegangenen Epoche tief im Volk und wurde vom Volk aktiv unterstützt. Der Verfasser lässt im Räuberwesen als Begleiterscheinung auch Äusserungen asozialen Charakters zu, obwohl diese der Meinung des Verfassers nach ein absolut verschwindendes Prozent darstellen, und den Charakter des Räuberwesens als Form des Klassenkampfes der Hörigen nicht ändern. Das Räuberwesen muss aber unterschieden werden von Fällen des Plünderns, des Banditentums und interfeudaler Überfälle, die in den Grenzgebieten, (aber auch anderswo) häufig vorkamen. Den Klassencharakter des Räuberwesens bestätigt auch der Umstand, dass in der zweiten Hälfte des 17. und am Anfang des 18. Jahrhunderts die Frage der Verschmelzung des Räuberwesens mit dem antifeudalen Massenkampf der Hörigen in den Vordergrund tritt. Die einzelnen Formen des Klassenkampfes der Hörigen zur Zeit des Feudalismus kamen nicht isoliert vor, die Hörigen griffen aber gleichzeitig nach allen möglichen verhüllten und offenen Formen des Klassenkampfes.

Bei der Einschätzung der Frage der Flucht der Hörigen vom Grund und Boden, betont der Verfasser, dass die Flucht der Hörigen in der nordöstlichen Slowakei ausser der Klassen- und sozialen Motivierung noch die positive Seite hatte, dass sie eine der Formen der Volksverbindung der hörigen Bevölkerung verschiedener nationaler Zugehörigkeit darstellte.

Übersetzt von M. Serdulová.